

27.1.83

ORDET MAFFIG har knappast något med mafia att göra men kan nog berömma sig av utländska rötter, framgår det av prof. Thors utredning i dag.

"Vad har ordet **maffia** för ett ursprung? Kan det möjligen ha något att göra med det svenska ordet **maffig**?" Det skulle jag inte tro. Såvitt jag vet är det italienska ordet **maffia** "hemligt förbrytargång, som sysslar med t.ex. mord och utpressning" ett egentligen sicilianskt ord, som av italienska ordböcker anges möjligen ha arabiskt ursprung.

Vårt ord **maffig** har ett något oklart ursprung, också det. Det är avlett av **maffe** "en karl som är lite stor på sig, som är lite dryg och högfärdig". Det brukar anses ha sitt ursprung i ett franskt uttryck **ma foi "minsann"** (i äldre tid uttalat "ma foé" — inte, som i nutida franska, "ma foá) och detta vanliga uttryck, som på 1700- och 1800-talen, då det talades en hel del franska i finare kretsar i Sverige och hos oss, skulle tagits upp i folkligt språk.

Det skulle ha använts som ett förstärkande uttryck före vissa ord och ha fått ett svenskt uttal med betoning på **ma**. Man sade alltså "han var **ma** foi en duktig karl" och detta skulle ha gett upphov till "han var **maffig**" och liknande i folkligt svenska. Förklaringen får väl galla tills någon kommer med en bättre.

Ett tankvärt faktum är, att något liknande uttryck inte finns i våra nordiska grannspråk, alltså inte i norska eller danska, och det kan ge en antydning om att **maffe**, **maffig** har ett egendomligt ursprung. Det kom in i vårt språk vid början av 1800-talet.

I det här sammanhanget skall jag nämna ordet **kuckemaffan** för någonting extra gott. Jag har bara hört det i Åbospråk, men har funnit att det också finns i Sverige ("kuckumaffan"). **Kucku** är givetvis ordet för gökens läte, som också förekommer i vissa andra uttryck som beteckning för någonting verkligt fint.

Ett par stycken som tillägg till det som sades om **plånbok** helt nyligen.

Plån betydde i äldre svenska dels en liten pappersremsa eller träskiva, överdragen med en massa av sådant slag att en tändsticka antändes, om man strök dess tändsats mot plånet (någon kommer kanske ihåg äldre tiders tändsticksaskar med texten "Tända endast mot lådans plån"), dels en skiva eller ett blad att skriva på och med sådan beskaffenhet att skrift lätt kunde utstrykas.

De här raderna har inspirerats av en fråga rörande den äldsta användningen av ordet **plånbok** som berördes i spalten 13/1. Med anledning av frågan skall det vidare sägas, att det i ett av de allra tidigaste beläggen för ordet (Schroderus' översättning av Comenius-texten 1639) talas om "skrivom vi . . . med mässingssticka i plånböcker"; mässingssticka avser enligt Akademiens ordboksredaktion en griffel av mässing. Jag är ense med frågeställaren, att det var en griffel eller vaxtavla, som på 1600-talet förvarades i plånböcker. Först på 1800-talet omtalas plånböcker där man förvarade sedlar; som det sades förra gången, kunde den tidens plånböcker stundom innehålla mer än nutidens. En notering från 1807 talar om en "gammal planbok med en flaska uti".

Jag understryker än en gång att nutidens användning av plånböcker är tämligen ny. Först vid 1800-talets början talas det om sedlar i plånböcker.

En sista frågande undrar hur ordet **kannstöperi** har uppstått.

Det är helt klart, hur **kannstöpare** (som är äldre än **kannstöperi**) har fått sin nutida betydelse "person som diskuterar politik utan att verkligen vara sakkunnig". Egentligen betydde **kannstöpare** "kanngjutare, tenngjutare". Men 1722 kom den norskfödde professorn i Köpenhamn Ludvig Holberg med en komedi som han kallade "Den politiske Kandestøvet". Komedin handlade om en kanngjutare, vars älsklingssysselsättning var det som vi nu kallar att **kannstöpa**, dvs "snacka politik". Inom få år hade Holbergs skådespel översatts till svenska, vägen var klar för **kannstöpare** i nutidens mening, för **kannstöperi** och verbet **kannstöpa**.